

A bíróságoknak,

különösen a felebbviteli törvényszékeknek szervezésénél figyelembe veendő mozzanatokról¹⁾.

(Folytatás.)

VIII. Miután a tapasztalás azt tanúsítja, hogy ott, hol több felebbviteli törvényszék van, azok nem mindig összehangzólag, sőt gyakran egymástól eltérő nézetekből indulva, ítélnék, s így a jogegységet megzavarják, és a törvénykezésben bizonytalanságot okoznak; mintegy ellenszerül az óhajtatik, hogy lehetőleg kevés, vagy még inkább csak egy felebbviteli törvényszék legyen. Megjegyzendő itt azonban mindennek előtt, hogy a jogegységet csak ott lehet reményelni és fentartani, hol bizonyos határozott elvekre fektetett törvénykönyvek (codexek) léteznek; ott, hol ezek hiányzanak és csak a hosszas joggyakorlat vagy szokás által megállapított jogszabályok érvényesek, elvonva attól, miszerint gyakran támadhat alapos kétség az iránt is, hogy a joggyakorlat és szokás által mily szabály van megállapítva, azok nem közösek és állandók, hanem változók s ingadozók szoktak lenni, mi a jogegységet gátolja.

De ott is, hol törvénykönyvek léteznek a jogegységet fentartani nem a felebbviteli, hanem a legfőbb törvényszéknek feladata, hol t. i. az elfogadott törvénykönyvek szerint eldöntendő ügyek összpontosulni szoknak, és melynek hatósága az egész országra kiterjedvén, különös hivatása a jogegységet fentartani, az attóli eltéréseket akadályozni. Egyébiránt megjegyzendő e helyütt, hogy valamint a különböző természetű ügyeknél szabályozása s elintézése végett különféle törvények kívánatosak; ugy a törvénykezésnek minden egyes ágában csak akkép lehet a jogegységet megállapítani, ha egyféle ügyekben mindég ugyan-ama személyekből álló ugyan egy tanács bíraskodik, kik tehát ismervén az eddig előforduló eseteket, valamint azt is, hogy azok, mely elvek szerint lettek eldöntve, képesek nemcsak saját eljárásukban, hanem az alsóbb bíróságoknak eljárásában is vezérfonalul szolgálандó, bizonyos elveket s alapszabályokat megállapítani.

Ha a felebbviteli, vagy legfőbb egy törvényszék, egynemű tárgyak felett több különálló tanácsokban ítélt, a tapasztalás tanúsága szerint nem akadályozható, hogy azok hasonló tényálladéku ügyeket különbözőképen ne ítéljenek el; s a jogegység fentarthatása tekintetéből egyre megy a dolog, akár több külön álló felebbviteli bíróság, akár pedig egy felebbviteli bíróságnak több önálló tanácsai bíraskodjanak, és a különbség csak az leend, hogy az előbbi esetben a különbözőképen ítéző bírák több mérföldekre vannak egymástól, az utóbbi esetben pedig talán csak néhány lábnyi közfal választja el azokat egymástól.

IX. A közintézeteknek felállításánál és különösen a bíróságoknak szervezésénél nem megvetendő mozzanatok az államgazdaságiak. Tagadni alig fogja valaki, hogy az állam célszerűbben cselekszik, ha ugy intézkedik, hogy a vagyonosság az egész államban lehetőleg elterjedve, és a kereset módot mindenütt felelhetők legyenek; mintsem ha ellenkező irányban jár el, és eszközli, hogy a kereseti módok, a közforgalom és vagyonosság egy helyre, vagy kisebb kerületre összpontosítva legyenek, a többi vidékek pedig a keresetmódotól megfosztva, a kereset lehetőségében akadályozva, vagyontalanságban tengődjenek.

Ez okból az államnak nem helyeselhető eljárása volna; a közintézeteket egy városban összpontosítani, s ennek keresetforrásait azáltal szaporítani, vagyonos-

ságát előmozdítani, a többieket pedig e jótéteménytől megfosztani. De ez eljárás az államra is káros visszahatást gyakorolna, mert a közintézeteknek egy helybeni összpontosítása által szaporodik az emésztőknek, élvezőknek és a napi szükségleteknek ottani száma, mi az élelmi szereknek s egyéb szükségleteknek fedezésére szolgáló dolgoknak árát tetemesen fogja nevelni; mi ismét okozandja, hogy az állam az intézeteknek felállítására, felszerelésére, a megkívántató személyzetnek illő ellátására és a napi szükségleteknek fedezésére több költséget fordítani lesz kénytelen.

E hátránynak csak azáltal lehet elejét venni, hogy oly közintézetek, melyeknek egy helyben lételet, azoknak összefüggése és hatása nem szükségképen kívánja meg, több városok és vidékek közt a mutatkozó szükségletek szerint osztassanak fel; mi által a túlszaporításból természetesen bekövetkezendő drágaság és nagy kiadás kisebbül, az illető vidékeken pedig a keresetmódok szaporodni, az ipar és kereskedés s az ezekkel kapcsolatos vagyonosság az államnak világos hasznával terjedni és gyarapodni fog.

De az adózásra kötelezett állampolgárok az államtól meg is kívánhatják, hogy ne csak a közadót igyekezék azoktól behajtani, hanem arról is gondoskodni, hogy a keresetmódok előállítása és szaporítása által ők az állampolgárok, képesekké tétessenek az adót megfizetni.

Az állami közintézetek közé számitandók a bíróságok, különösen a felebbviteli bíróságok is; a mi tehát a közintézetekről általában mondatott, az áll a felebbviteli törvényszékekről is. A törvénykezési intézeteknek központosítása pénzügyi tekintetből is jogtalanságot foglal magában azok iránt, kik a felebbviteli törvényszéknek fentartására szintén adóznak, de annak jótéteményeit, annak nagy távolsága miatt, kellő igénybe nem vehetik.

X. Nem megvetendő mozzanat a bíróságok szervezésénél még a közműveltségnek és különösen a törvények ismeretének s a jogtudománynak terjesztése, minek kétségtelen közegei lehetnek az állam több részeiben felállított felebbviteli bíróságok; mert azoknak tagjai, már szükséges bírói készségüknel fogva, a művelt osztályhoz tartozván, a közműveltséget terjesztieni és előmozdítani fogják. Általuk a jogtudomány terjedni, és ha különösen oly városokban állittatnak fel, hol a jogtanintézetek is léteznek, ösztönt és alkalmat fognak azok nyújtani a jogtudománynak a joggyakorlattal összekapcsolására, s egymásnak támogatására bővebb kifejtésére; mi igen is nagy figyelmet érdemlő, és a közjóra tetemesen ható mozzanat, mert tagadhatlan, hogy a közműveltség és különösen a jogismereteknek terjesztése a közjót is előmozdítja.

A közintézeteknek és különösen a felebbviteli törvényszékeknek az ország részeiben arányos felállítása tehát nemcsak az anyagi, hanem az értelmi jót és hasznót is fogná előmozdítani.

XI. A bíróságoknak szervezésénél nagy fontosságú mozzanat, a bíróságok és bírák felett gyakorlandó fegyelem, valamint az egyes bíróságoknál az ott elintézendő ügyeknek célszerű vezetése körüli felügyelet.

A bírák és bíróságok feletti fegyelmi felügyeletet mellőzni nem lehet, mert a bírák minden gonosz szándék nélkül hanyagságból, vétkes vigyázatlanságból az ügyek elintézése körül hibát követhetnek el, mi okot adhat az illető hanyag vagy vigyázatlan bíró elleni fegyelmi eljárásra.

De a fegyelmi felügyeletet a bíróságoknál mellőzni azért sem lehet, hogy legyen arra hivatott közeg, mely a netalán gyanuskodásra hajlandó panaszos felett meghallgassa, és azt, a dolognak mikénti állásáról kitanit-

¹⁾ Olvastatott a magy. tudom. akademiának 1868-iki május 4-kén tartott ülésében.

ván, megnyugtassa; mi egyszersmind alkalmas mód leend, a bíróságoknak tekintélyét fentartani, és az azok iránti bizodalmat megerősíteni.

A bíróságoknak függetlenségével legjobban meg-egyezni látszik az, hogy ne a bíróságokon kívül álló valami közeg (péld. az államügyészség), hanem az alsóbb bíróságok s ennek tagjai felett a *felsőbb bíróságok* fokozatonként gyakorolják a fegyelmi hatalmat. S ez okból is czélszerűbb a bíróságokat úgy szervezni, hogy az alsóbb bíróságok felett fegyelmi hatalmat gyakorlandó felsőbb bíróság azokhoz lehetőleg közelebb és ne igen távol legyen: mert a nagyobb távolság a hibát elkövetett bíróság ellen a fél részéről *panasztételt*, valamint az ennek folytán az illető felsőbb bíróság részéről netalán eszközendő *vizsgálatot* nehezíteni fogja.

S miután minden jól rendezett bírósági szervezetben az alsóbb bíróságok feletti fegyelmi hatalomnak gyakorlatára a *felebbviteli törvényszékek* különösen hivatvák; kétségtelen, hogy jobban, gyorsabban fog a fegyelmi hatalom gyakoroltatni ott, hol több és az alsóbb bíróságok között aránylag feloszlott felebbviteli törvényszékek vannak, melyeknek a rendes ügyeknek elintézésére fordítandó időn kívül, maradjon elegendő idejük a fegyelmi hatalomnak czélszerű gyakorlatára is.

A végre, hogy minden több bírói tagból és nagyobb mellékszemélyzetből álló egyes törvényszéknél a kellő rend, jogegység és kezelési összhangzat eszközíthetessék, az einöknek felügyelői és rendezési hatalma szükséges, melynélfogva az a befolyt ügyeket, tekintve ezeknek minőségét, valamint a bírói tagoknak képességét, ügyességét, szorgalmát, kiosztja; az ügyek előadásában a kellő rendre felügyel; a jogegységet azáltal, hogy a nehezebb pereknek elintézését, valamint az egyes tanácsokban támadott kétségeknek megoldását teljes ülésben eszközölteti, fentartja; az egyes tanácsoknak tagjait kijelöli; az ígató, kiadó s irattári hivataloknak pontos és gyors eljárását szorgalmazza stb. Mind e fontos teendőket czélszerűbben fogja teljesíthetni az elnök ott, hol a törvényszéknek ügyei kevesebb számot mutatnak, s ennek folytán a személyzet is aránylag kisebb, mint ott, hol az elintézendő ügyeknek száma nagyobb, a személyzet számosabb; és kárhozandó az oly bírósági szervezet, melynél valami bíróság szerfelett sok ügyekkel van elhalmazva, s ennél fogva személyzete is nagy, oly annyira, hogy a jó rend fentartása tekintetéből nélkülözhetlen felügyeletet az elnök gyakorolni képtelen; azt pedig mások által teljesíteni mindig káros. És valamint a felebbviteli törvényszékeknek eljárása és eldöntése fontosabb, mint az első folyamodási bíróságoké, úgy méginkább megkívánja a törvénykezéseknek rendeltetése a felebbviteli törvényszékeket úgy szervezni, hogy azoknál az elnök nagy befolyásu hivatását legjobb szándéka szerint, miről kételkedni sem legyen szabad, teljesíthesse is. (Folytatása következik.)

CSATSKÓ IMRE.

A bizonyíték elmélete a magánjogi eljárásban.

IV.

A bizonyítás célja mindig valamely körülmény létele vagy nemlételeéről a bíróban alkotandó meggyőződés; ennek eléréseül okvetlen oly alapokokra lesz szükség, melyek a célzott jogi bizonyosságot létrehozhatják. Mindaz, mi a bíró meggyőződésére okot foglal magában, bizonyítéki eszköznek veendő. A bíró önmaga érzéki tapasztalatai nem elegendők arra, hogy magának valamiről meggyőződést szerezzen, mert legtöbb esetben ő arról, mi a felek között történtnek állittatik, csak akkor vesz tudomást, midőn ezek igazságért folyamodnak hozzá;

azért külső közegekre van szüksége, melyek segítségével az ész elvei szerint levont következtetések útján a kérdéses tényről jogi bizonyosságot teremthet magának. Meggyőződhetik pedig a bíró valamely körülmény való-ságáról:

a) saját érzéki tapasztalása útján, hova a bírói szemle vonható;

b) az önszemélyén kívül létezők érzéki szemléléseik — vagy ha valamely körülményről bizonyágtételhez különös képzettség vagy bizonyos foglalkozásban szerzett gyakorlat kívántatik meg — ezeknek ismerete által, hova a tanuk vallomása, a szakértők véleménye és az oklevelek — melyek csak alakjukra képeznek sajátlagos bizonyítéki eszközt, lényegükre ellenben a tanuzástól nem különböznek — sorozhatók;

c) maguknak a peres feleknek nyilatkozataik által, hova a beismerés s az eskü, mint kiegészítő része és szentesítése valamely állításnak — tartoznak.

Egybe állítva ezen három osztályra visszavezethető bizonyítéki eszközöket, ilyeneknek jelentkeznek:

1. a bírói szemle;
2. a tanuk vallomása;
3. a szakértők véleménye;
4. az okmányok;
5. a beismerés;
6. az eskü;

ezeknek fővonásaikbani lényegét a fennelöadott sorban körülírni a következőkben kísérem meg.

1. A bírói szemle (*inspectio ocularis*) valamely körülmény lételeéről meggyőződése a bírónak saját érzéki tapasztalása által; a mit tehát a bíró a per folyama alatt önmaga lát, hall vagy egyéb érzékeivel felfog, arról bírói szemle útján szerez önmagának ismeretet. Ez a legközelebbi és legtermészetes eszköz arra, hogy a bíró valamiről meggyőződjék; mert a mit önmaga tapasztal, annak ellenkezőjét a fél hiába fogja vitatni. — Hogy azonban a bírói szemle teljes bizonyítékot alkosson, a bizonyítandó tény olyan kell, hogy legyen, melynek felismerésére minden józan eszű ember képes, melyhez semmi különös szakképzettség nem kívántatik; minthogy pedig a perben fennforgó körülmények leggyakrabban oly minőségűek, melyeknek biztosan helyes megítéléséhez saját ismeretek kívántatnak, a tételes törvényhozások a bírói szemlét rendszeren szakértők véleményével kapcsolják össze, s ezért az életben rendszerint e kettő együttvéve jelentkezik, ámbár tagadni nem lehet, hogy vannak körülmények, melyekben a teljes jogi bizonyosság előidézésére csupán magának a bírónak észleletei elegendők.

Az osztrák ideiglenes perrendtartás a bírói szemlét szakértők alkalmazásával foglalja össze, s e két egyébként elkülöníthető bizonyítéki eszközt egy fejezetben (X.) szabályozza. A hannoverai eljárás 281. §-a a bírói szemlét külön bizonyítéki eszköznek tekinti, és csak akkor rendeli el szakértő alkalmazását, ha az a felek által javaslatba hozatik, vagy a bíró részéről hivatalból czélszerűnek találtatik. Ugyanily értelemben intézkedik a code de procedure civile 13-ik czime különösen a helyi szemlékre (*les descentes sur les lieux*) nézve. Hazai törvényeink az u. n. oculata revisiót (Verb. II: 41.) mely a régibb szabályok szerint ítélet által hagyatott meg, több helyen különösen határviisszahelyezési, kisajátítási stb. perekben rendelik mint szükséges bizonyítéki eszközt, és pedig majd szakértők alkalmazása mellett, majd a nélkül (1802: 13; 1807: 13.)

2. Tanunak közönséges értelemben mindenki neveztetik, a ki valamely körülményről, mit önmaga tapasztalt, bizonyosságot tehet. A perben tanu alatt azon személyt értjük, a ki a perben fennforgó valamely tényről